

VAN GÖLÜ ÇEVRESİNİN TURİZM COĞRAFYASI

Orhan Gürbüz*

Giriş :

Turizm «para kazanma amacına dayanmayan ve devamlı kalış şekline dönmek şartıyla insanların bir yere seyahatlerinden ve bir yerde konaklamalarından doğan olay ve ilişkilerin bütünü»¹ olarak tanımlanabilir. Turizm olayında insanlar gezmek, görmek, dinlenmek, eğlenmek için buldukları çevreden farklı bir ortamda geçici olarak konaklamak amacını taşırlar. Modern anlamda turizm seyahatleri 19. yy. ortalarından itibaren başlamıştır². Fakat turizmin ülkeler için başlı başına bir ekonomik olay, ekonomik sektör özelliğini kazanması 20. yy. içinde gerçekleşmiştir. Ülkeler arasındaki haberleşmenin kolaylaşması, ulaşım yollarının gelişmesi, ulaşım araçlarının çeşitlenmesi ve hız kazanması dolayısıyla her yıl milyonlarca kişi, ülkeler arasında veya kendi ülkesi içinde turistik amaçla seyahat etmektedir. Uluslararası turizm hareketlerine katılan turist sayısı 1965 yılında 112.863.000, 1975'de 222.290.000, 1985'de 329.558.000, 1994'de 546.280.000 olmuştur³. Sayı, yıllar geçtikçe daha da artacaktır. Turistlerin, seyahat ettikleri ve geçici olarak konakladıkları ülkelerdeki harcamaları önemli miktarlara ulaşmaktadır. Bu miktar, hem ülkenin gelir hanesine döviz olarak katılmakta hem de o ülke

* Yard. Doç. Dr. Orhan Gürbüz İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi.

1 Hutziker ve Kraprt'a göre T. Akoğlu : 1979, Turizm Olay ve Ekonomisine Toplu Bakış, İstanbul, S : 2.

2 N. Özgüç : 1984, Turizm Coğrafyası, İstanbul, S : 24-25.

3 World Tourism Organization (WTO) : 1996, Compendium of Tourism Statistics 1990-1994, Madrid.

halkının önemli bir kesiminin iş alanı; gelir ve geçim kaynağı olmaktadır. Bu nedenle turizm olayının nimetlerini kavrayan ve bunun bilincine varan ülkeler, sahip oldukları turistik değerleri turistlerin istediği şekilde onlara sunarak ülkelere gelen turist sayısını arttırmaya çalışmışlardır. Bunun doğal sonucu olarak turizm gelirlerini yükseltmişlerdir. Öyle ki, bazı ülkelerin gelirinde turizm sektörünün payı ön sıralardadır. Birçok ülkede ise, turizmden elde edilen gelir, sanayi ve ticaret gibi sektörlerin yanında önemli bir paya sahiptir.

Türkiye, gerek doğal güzellikleri, tarihi ve prehistorik kalıntıları gerekse kültürel değerleri dolayısıyla turistler için çekici bir ülke durumundadır. Bunun yanında, Avrupa ile Asya arasındaki coğrafi konumu; bu iki kıtayı birbirine bağlayan yolların üzerinde bulunması, sahip olduğu turizm potansiyelini değerlendirmesi açısından önemli bir avantajdır. Çünkü, Avrupa'dan Asya'ya seyahat eden turist Türkiye'den geçmek durumundadır. Ancak, turizmden gerekli geliri sağlayabilmek için, transit geçişler veya birkaç günlük konaklama yeterli değildir. Turizm ekonomisinde çalışmalarını ve planlamayı kitle turizmine ve turistlerin Türkiye'de kalış süresini uzatma amacına yöneltmek gerekmektedir.

Türkiye'nin elverişli iklimi (özellikle güneşli gün sayısının fazlalığı ve günlük ortalama güneşlenme süresinin uzunluğu), jeomorfolojik özellikleri, denizleri ve kıyıları, yüksek dağları, ormanları ile tarihi ve tarih öncesi kalıntıları turistlerin görmek ve yararlanmak isteyeceği turizm varlıklarıdır. Turizm varlıklarını turistlerin arzu ettiği veya beklediği şekilde onlara sunmak şarttır. Kolay ve düzenli ulaşım; temiz bir çevrede konaklama imkanları yanında turistlerin eğlenme, dinlenme, spor v. b. ihtiyacının karşılanması gerekir. Temizliğe gerekli özenin gösterildiği, asgari bir konforla birlikte turiste huzurlu ve güvenli bir ortam sağlanmalıdır. Bunların yanında yoğun ve düzenli bir reklam çalışmasıyla uluslararası turizm çevrelerinin dikkati çekilmelidir. Fakat her şeyden önce turizm planlaması yapılmalı, uygun ve doğru plan yapılabilmesi için de coğrafi özelliklerin ortaya konması ve coğrafi çevrenin tanınması gerekmektedir.

Türkiye'de turizm konusuna 1934 yılından itibaren kanun ve yönetmeliklerle yer verilmeye başlanmış, 13 Mayıs 1953 yılın-

da 6086 sayılı «Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu» yürürlüğe konmuştur⁴. Temmuz 1963 tarihinde kabul edilen kanunla «Turizm ve Tanıtma Bakanlığı» kurulmuş ve turizmle ilgili faaliyetler bu bakanlık aracılığıyla yürütülmüştür. Turizm konusu, 5 yıllık kalkınma planlarında da yer almış, fakat planlarda öngörülen hedeflere ulaşılamamıştır.

Herşeye rağmen, Türkiye'nin sahip olduğu doğal güzelliklerle tarih ve tarih öncesi devirlere ait kültür kalıntıları gibi, turist çekici varlıklar ve giderek yeterli duruma gelen ulaşım imkanlarına bağlı olarak ülkemize gelen turist sayısı yıldan yıla artmış ve artmaktadır. Böylece 1960'lı yıllardan itibaren turizm gelirinden söz edilmeye başlanmış; son yıllarda ise, turizmden, ödemeler dengesine olumlu katkı sağlayan hatırı sayılır bir döviz geliri elde edilmektedir.

Marmara Denizi ve özellikle Ege ve Akdeniz kıyılarımız turistik alan durumundadır. İç bölgelerimizde ise, özellikle Nevşehir-Ürgüp-Göreme çevresi uluslararası turizm çevrelerinde tanınmaktadır. Turistler kitle veya gruplar halinde ve bireysel olarak buraları görmek ve tatillerini geçirmek için gelmektedirler. Van Gölü Çevresi de deniz kıyılarımız ve Ürgüp-Göreme çevresi gibi, doğal ve tarihi zenginlikleriyle yurt dışında tanınıp bilinmektedir. Araştırma alanımız Urartu ve daha eski uygarlıklardan kalan yerleşme yerlerindeki kazı sonuçlarının yayınlanmasıyla tanınmaya başlamıştır. Sadece tarihi ve tarih öncesi kalıntıları görmek için her yıl birçok turist Van Gölü Çevresini ziyaret etmektedir.

Gerçekten Van Gölü Çevresi'nde turizm, bir iktisadi faaliyet olarak önemli bir gelir ve geçim kaynağıdır. Özellikle Van şehrinin gelişmesinde ve bugünkü canlı görünümünü kazanmasında 1970'li yıllardan itibaren turizm hareketleri önemli bir pay sahibidir. Van'da, turizme hizmet veren konaklama tesisleri v.b. yerlerde çalışanlarla diğer esnaf ve dolayısıyla şehir halkının önemli bir kısmı doğrudan veya dolaylı olarak geçimini, şehre gelen ve kısa süre konaklayan turistlerden sağlamaktadır.

4 A. Köksal : 1976, Güney Anadolu Bölgesi ile Kıbrıs'ın Turizm Coğrafyası, Ankara, s. 11.

Araştırma alanımızın sahip olduğu turistik doğal ve tarihi değerler turizm ekonomisi için önemli bir potansiyel oluşturur. Bu potansiyel, turizm ekonomisi koşullarına uygun olarak değerlendirildiğinde Van Gölü Çevresi'nde turizm gelirleri daha da artacak ve turizm, bölge kalkınmasında önemli bir pay sahibi olacaktır.

Turizm bir bakıma, sürekli oturlan yerde karşılanamayan ihtiyaçların başka yerlerde karşılanabilme imkanı ve isteğinden kaynağını alır⁵. Böylece insanlar, yılın belli bir zamanını, ikamet ettiği yere uzak veya yakın başka yerlerde harcarlar. İnsanlar tatil için ayırdıkları süreyi, sürekli içinde buldukları çevreden farklı bir ortam veya ortamlarda geçirmek eğilimindedirler. Gezip-görme, dinlenme, eğlence, spor gibi ihtiyaçlar bu şekilde giderilmektedir. Turizm hareketi içinde kısa süreli yer değiştiren insanların tatil yeri seçiminde dikkate aldıkları bazı temel özellikler vardır. Asgari bir konfor, emniyet, huzur ve serbestlik her turist tarafından aranır. Fakat bunlardan önce doğal güzellikler (jeomorfolojik üniteler, iklim, bitki örtüsü, yaban hayatı, denizler, göller, adalar, termal ve mineral su kaynakları, doğa olayları), tarihi değerler ve kültürel özellikler gelir. Turist çekici özellikler yani turizmde çekim gücü, bütünüyle coğrafi çevreden kaynağını alır.

Turist çekici faktörler göz önüne alındığında, Van Gölü Çevresi'nin önemli bir potansiyele sahip olduğu görülür. Van Gölü'nün varlığı, münferit olarak yükselen büyük volkan konileri, yaylalar, birçok küçük göl ile tarih öncesine kadar inen eski eserler ve yerleşme kalıntıları, diğer şartlar yerine getirildiğinde araştırma alanımızın, turizm hareketi içinde geniş olarak yer almasını sağlayacaktır.

1 — Doğal Çevre Özellikleri (Turistik doğal değerler) :

Van Gölü Çevresi'nin iklim özellikleri, güneşlenme amacıyla olan turist için tek başına çekici değildir. Yani, sadece güneşlenme ve yüzme amacı taşıyan yabancı turist için Van Gölü Çev-

5 Eralp : 1983, Genel Turizm, Ankara, S : 65.

resi'nin, Türkiye'nin kıyı bölgeleri yanında tercih edilme şansı azdır. Fakat diğer turizm değerlerini görmek amacıyla araştırma alanımıza gelen turistlerin yazın Van Gölü'nde yüzmeye ve güneşlenme imkanları vardır. Güneşlenme süresi günlük 11 saati bulur. Diğer taraftan araştırma alanımızda kış devresinin sert geçmesi ve uzun sürmesi kış sporları için geniş imkanlar sunar.

Van Gölü Çevresi'ndeki rasat istasyonlarında yıllık ortalama sıcaklıklar 8, 3 derece (Erciş) ile 9, 4 derece (Ahlat) arasında değişir (Tablo-1). En sıcak aylar Temmuz ve Ağustos, en soğuk aylar ise Ocak ve Şubat'tır. Araştırma alanımız kontinental iklim özelliklerine sahiptir.

Van gölü Çevresi'nde sadece iki ay (Temmuz ve Ağustos) ortalama sıcaklık 20 derecenin üstündedir (Tablo-2). Tatvan ve Ahlat'ta iki (Ocak ve Şubat); Van, Erciş ve Muradiye istasyonlarında ise, üç ay (Aralık, Ocak ve Şubat) ortalama sıcaklık 0 derecenin altındadır.

Araştırma alanımızda yıllık ortalama yağış 384 mm. (Van) ile 771, 9 mm. (Tatvan) arasında değişir (Tablo-3). Yağış miktarı araştırma alanımızın doğusu ile batısı, güneyi ile kuzeyi arasında farklılıklar gösterir. Özellikle güneybatı ve güney kesimlerinde yağış miktarı, diğer kesimlerine göre oldukça fazladır.

Yağışın önemli bir kısmı kar şeklinde düşer. Bu özellik Kış turizmi için önemlidir. Van Gölü Çevresi'nde yıllık ortalama kar yağışlı gün sayısı 36,2 (Erciş) ile 24,8 (Muradiye) arasında değişir (Tablo-4). Yerin karla örtülü olduğu gün sayısı ise, ortalama 98.3 (Tatvan) ile 73.5 (Ahlat) arasında değişir (Tablo-5). Buna göre, yılın yaklaşık üçte birinde yer karla örtülü kalmaktadır. Fakat araştırma alanımızdaki, verilerinden yararlandığımız meteoroloji istasyonları Van Gölü kıyı kesiminde yer alırlar (ortalama 1750 m. yükseklik). Van Gölü kıyısından çevreye doğru yükseklik kısa mesafelerde hızla artar ve 2000 m. nin üzerine çıkar. 2000 m. ve daha yüksek kesimlerde gerek ortalama kar yağışlı gerekse ortalama karla örtülü gün sayısı kıyı kesimlerinden daha fazladır. Bu bakımdan Van Gölü Çevresi Kış turizmi için büyük potansiyel arzeder. Araştırma alanımızda çeşitli yerlere kayak merkezleri kurulabilir. Kışın kar örtüsünün kalınlığı birçok yerde 1 m. yi geçer.

TABLO 1 — Aylık ve Yıllık Ortalama Sıcaklıkları (C)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Tatvan	-3,8	-2,6	1,1	6,6	13,3	17,1	21,2	20,8	16,8	10,8	4,4	0,2	8,8
Ahlat	-1,6	-1,6	2,2	6,9	12,9	17,5	21,5	22	17,1	10,2	5,3	1,1	9,4
Erciş	-4,3	-4,4	0,8	6,7	12,9	17,1	21,9	21,4	15,4	9,0	4,1	-1,5	8,3
Muradiye	-5,1	-3,6	1,3	7,1	12,7	17,7	22,3	22,0	16,4	9,5	4,4	-2,1	8,5
Van	-3,6	-3,5	0,5	7,0	13,0	17,8	22,0	21,7	16,9	10,3	4,7	-1,0	8,8

TABLO 2 — Çeşitli Sıcaklık Sınıflarına Dahil Ayların Sayısı

ORTALAMA SICAKLIĞI	0 DERECE VE DAHA DÜŞÜK		20°C VE 10°C-20°C DAHA YÜK.	
	0°-10°	10°-20°	20°-30°	30°-40°
TATVAN	2	4	4	2
AHLAT	2	4	4	2
ERCİŞ	3	4	3	2
MURADIYE	3	4	3	2
VAN	3	3	4	2

TABLO 3 — Aylık ve Yıllık Ortalama Yağış (mm)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Tatvan	109,2	79,8	129,3	115,1	56,1	29,2	7,6	2,6	14,9	59,2	77,5	91,2	771,9
Ahlat	64,1	66,7	79,2	83,9	61,6	23,3	9,4	4,0	14,8	50,0	68,1	53,4	578,6
Erciş	40,8	41,0	47,0	75,0	66,3	31,4	14,1	3,8	20,0	48,8	48,1	54,3	490,5
Muradi.	32,6	49,6	53,8	74,3	48,4	24,8	13,4	4,2	17,7	31,6	51,1	55,5	457,2
Van	41,9	35,4	46,2	57,5	40,5	16,8	5,5	2,9	12,1	44,2	48,5	32,5	384,0

TABLO 4 — Aylık ve yıllık ortalama kar yağışlı gün sayısı

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
TATVAN	11,0	8,6	6,7	0,8	—	—	—	—	—	0,1	0,8	6,0	34,1
AHLAT	8,0	8,1	5,2	1,4	—	—	—	—	—	0,1	0,5	4,5	27,8
ERCIŞ	9,5	8,9	7,5	1,7	—	—	—	—	—	—	0,9	7,7	36,2
MURADIYE	5,8	6,9	4,8	0,8	—	—	—	—	—	0,1	0,8	5,7	24,8
VAN	7,8	8,4	8,3	1,8	0,2	—	—	—	—	0,2	1,4	6,6	34,7

TABLO 5 — Aylık ve yıllık ortalama karla örtülü gün sayısı

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
TATVAN	27,7	26,7	24,1	2,1	—	—	—	—	—	0,1	1,7	15,7	98,3
AHLAT	18,8	22,8	17,5	2,5	0,0	—	—	—	—	—	1,1	10,8	73,5
ERCİŞ	23,8	22,5	15,3	2,0	—	—	—	—	—	—	2,4	14,0	80,0
MURADIYE	22,6	23,2	20,8	1,8	—	—	—	—	—	0,1	3,4	16,9	88,8
VAN	22,0	22,7	14,8	2,2	0,0	—	—	—	—	0,2	2,9	14,1	79,0

TABLO 6 — En yüksek kar örtüsü kalınlığı (cm)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
TATVAN	115	118	118	29	—	—	—	—	—	1	15	30
AHLAT	129	107	70	20	5	—	—	—	—	—	45	50
ERCİŞ	110	113	118	71	—	—	—	—	—	—	14	40
MURADIYE	78	86	89	45	—	—	—	—	—	2	20	60
VAN	106	95	80	42	2	—	—	—	—	10	30	44

Araştırma alanımızda bulunan Van Gölü, dünyanın en büyük soda gölüdür. Geniş bir su yüzeyi olan Van Gölü'nün zevk veren bir seyir güzelliği vardır. Suyunun rengi koyu mavi yer yer lacivettir. Yüzeide su sıcaklığı yazın 20-23 dereceyi bulur⁶. Van Gölü ve kıyıları yüzme, su sporları ve güneşlenme için elverişlidir. Van Gölü yüksek oranda soda içermektedir (Tablo-7). Göl banyosundan sonra insan teni ve saçları yumuşak bir özellik kazanmaktadır. Sadece bu özellik dahi turistler için ilgi çekicidir.

TABLO 7 — Van Gölü Bileşiminde Bulunan Tuzlar⁷

Tuz	mg/lt	%
NaCl	8212,78	38,2
Na ₂ CO ₃	5451,01	25,3
Na ₂ SO ₄	3466,11	16,1
NaHCO ₃	3017,17	14,0
KCl	968,44	4,5
MgCO ₃	328,85	1,5
CaCO ₃	17,96	0,08
LiCl	9,16	0,04
SrCO ₃	1,18	0,005
Ca ₃ (SO ₄) ₂	0,82	0,003
Toplam	21473,48	100

Van Gölü kıyıları, akarsu ağızları ve koyların bulunduğu kesimlerde alçaktır. Göle doğru hafif meyilli, dalgalı arazilerin bulunduğu kesimlerde kıyı falezlidir. Yüksek dağlar ve tepelerin bulunduğu kesimlerde ise, kıyı oldukça yüksektir. Göle dökülen nispeten büyük akarsuların (Ilıca Çayı, Bendimahı Çayı, Güzelsu Çayı) ağızlarındaki sazlık ve bataklıklar dolayısıyla bu kısımlardaki kıyıların göl turizmi açısından değerlendirilmeleri güçtür. Esasen bu kısımların, barındırdıkları kuş popülasyonu dolayısıyla

6 A. Gedik : 1976, Van Gölü'nde Bilimsel Amaçlı Kıyı Ötesi Çalışmaları. Yer Yuvarı ve İnsan, Şubat, Cilt : 1, Sayı 1, Ankara, S : 45.

7 S. Kempe-F. Khoo and Y. Gürleyik : 1978, Hydrography of Lake Van and İst Drainage Area (E. T. Degens, F. Kurtman : The Geology of Lake Van. 1978, Ankara, S : 30-43.

olduğu gibi korunması ve seyir yeri olarak yararlanılması daha uygundur ve geerklidir. Mevsimlik akarsuların ve kuru vadilerin ağızlarıyla küçük koyların bulunduğu kesimlerdeki kıyılarda kumsallar bulunur. Bu kesimlerdeki ve falezlerin önündeki kumsallar göle girmek ve güneşlenmek için elverişlidir. Ayrıca, rekreasyon alanı olarak değerlendirilebilir. Van Gölü'nün, özellikle güney kıyılarında bulunan körfez ve koylar turizm açısından çekici olabilir. Koyluca, Reşadiye Körfezi ve doğuda Gevaş'a kadar uzanan kıyı şeridindeki küçük koyalardan elverişli olanlarında kurulacak konaklama ve dinlenme tesisleri, sakın bir ortamda dinlenme amacındaki turistlerin ilgisini çekecektir. Diğer taraftan Van Gölü'nde su kayağı, yelken ve kürek sporu imkanının değerlendirilmesi bu ilgiyi daha da arttıracaktır.

Nemrut ve Süphan yanardağları turizm değeri olarak Van Gölü Çevresi'nin en ilgi çekici morfolojik üniteleridir. Tatvan'ın kuzeybatısında yükselen Nemrut volkanı'nın özellikle kalderası yeryüzünde ender görülen bir doğa harikasıdır. Çevreden bakıldığında üst tarafı kesik bir koni şeklinde görülen Nemrut Dağı'na çıkıldığında Kaldera'nın seyri zevk veren manzarasıyla karşılaşılır. Volkan konsinin zirve kısmının çökmesiyle oluşan Nemrut Kaldera'sı, yaklaşık 9 km. çapıyla dünyanın en geniş kalderarından biridir. Kaldera'nın batı kesiminde suların birikmesiyle bir göl (Nemrut Gölü) meydana gelmiştir. Kaldera'nın doğu yarısı ise, daha yeni volkanizma ürünü lavlar, kül ve tüflerle kaplıdır. Nemrut Gölü'nün suyu tatlı ve rengi koyu mavidir. Yaklaşık 12 kilometrekare genişliğinde ve deniz seviyesinden 2247 m. yüksekliğinde olan Göl'ün en derin yeri 150 m. dir ve kuzey kesiminde yer alır⁸. Göl, Seyir güzelliği yanında yüzmeye de elverişlidir. Ancak, suyu bir hayli serin olduğundan içinde uzun süre yüzebilmek oldukça zordur. Fakat, Nemrut Gölü'nden bir lav külesiyle ayrılan hemen yakınındaki Iılgöl'ün suyu, kıyısındaki sıcak su kaynağı sebebiyle ılıktır. Nemrut Gölü'nün serin sularından sonra Iılgöl'e girilmesi veya bunun tersinin yapılması ilgi çekicidir. Kaldera içinde kuvvetli rüzgarların görülmemesi güneşlenme için elverişli sakın bir ortam yaratır. Kaldera'nın tabanı ve yamaçların-

8 İ. Yalçınlar : 1973, Nemrut Sönmüş Volkanı ve Kaldera'sı, İst. Üniv. Öğr. Enst. Derg. Cilt-10, Sayı : 18-19, İstanbul, S : 253-270.

da yer alan ve içinde titrek kavak, bodur ardıç ve yaban güllerinin de bulunduğu seyrek bitki varlığı kaldera'nın doğal güzelliğini tamamlar.

Nemrut Kalderası, Turistik propagandası yapılmamış ve Çevresinde turistlerin konaklamasını ve rahatını sağlayacak tesisler kurulmamış olmasına rağmen, Van Gölü Çevresi'ne gelen turistlerin çoğunluğu tarafından ziyaret edilmektedir. Bugün Nemrut Kalderası'na, nispeten az eğimli kuzeydoğu tarafında bulunan toprak bir yolla ulaşılabilmektedir. Fakat bu yol bazı yerlerde oldukça diktir. Tüf üzerinde bulunduğundan her yıl, yağmur ve kar sularının etkisiyle bozulmaktadır. Bu yolun iyileştirilmesi ve standartlara uygun duruma getirilmesi, Kaldera'yı daha fazla turistlerin görmesini sağlayacaktır. Kaldera'ya Tatvan veya Ahlat'tan toplu taşıma yapılmadığı için, turistler kendi araçları veya kiralandıkları araçlarla gitmek durumundadırlar. Araç kiralanmanın pahalı olması yüzünden birçok turist Nemrut Kaldera'sını görmeden yöreden ayrılmaktadır.

Konaklama ve turistlerin huzur, emniyet ve rahatını sağlayacak tesislerin yapılması, ulaşım yolunun iyileştirilmesiyle birlikte bu turizm varlığının dünya turizm çevrelerine tanıtılması, Nemrut Volkanı Kaldera'sının tek başına bir turizm mekanı durumuna gelmesini sağlayacaktır. Ancak, çevrenin kirletilmemesi ve doğal görünümünün bozulmaması için, turistik tesislerin Tatvan'a veya Tatvan Körfezi'nin kuzey kenarına kurulması daha uygun olur. Bu kısımdan Nemrut Kalderası'na kurulacak bir telesiyej veya teleferik hattıyla Kaldera'ya çıkış hızlı ve ucuz şekilde sağlanabilir. Karayolu da turistlerin özel araçlarıyla çıkması ve servis hizmeti için kullanılabilir..

Araştırma alanımızda, turizm değeri olan diğer büyük volkan konisi de Süphan Dağı'dır. Adilcevaz'ın kabaca kuzeydoğusunda yer alan 4058 m. yüksekliğindeki Süphan volkanı, inceleme sahasının hemen her tarafından görülebilir. zirve kısmında buzullar ve sirk gölü bulunan Süphan, dağ turizmi bakımından önem kazanır. Özellikle, dağcılık sporuyla uğraşan kişilerin aradığı şartlar Süphan volkanı'nda fazlasıyla vardır. Süphan Volkan konisi'nin zirve kesiminden çevrenin seyri doyumsuzdur.

Süphan Dağı'nın dağcılık sporu için gösterdiği elverişli özellikler, bu spora ilgi duyan turistlerin dikkatini çekmiş ve Süphan'a tırmanmak amacıyla yöreye yabancı turistler gelmeye başlamıştır. Son yıllarda yazın bu amaçla gelen turist sayısı artmıştır. Tek veya küçük gruplar halinde gelen turistler, Süphan'a tırmanmadan önce Adilcevaz'da konaklamaktadırlar. Fakat, Adilcevaz'da bulunan otelin yatak sayısı ve özellikle konforu konaklama için yetersizdir. Bu nedenle turistler beraberlerinde getirdikleri çadırlarda gecelemetedir. Çadırlarını, Süphan Konisi'nin güney eteğindeki Aygır Gölü kıyısına kurmaktadırlar. Kendiliğinden organize olan bu olayı geliştirmek turizm açısından yarar sağlayacaktır.

Bir patlama maarının içine yerleşmiş olan Aygır Gölü tek başına bir doğal güzellik ve dolayısıyla turizm varlığıdır. Deniz seviyesinden 1942 m. yüksekliğinde, yaklaşık 1, 5 kilometrekare genişliğinde ve ortalama 5 m. derinliğinde olan Göl'ün güzelliği, Süphan'a tırmanmak için gelen turistlerin ilgisini çekmiştir. Aygır Gölü kıyısına çadırlarını kuran turistler burada hem tırmanma hazırlıklarını yapmakta hem de inışten sonra maar gölünün sakin ortamında dinlenmektedirler. Kamp kurmak için uygun olan Aygır Gölü'nün ve Süphan Volkanı'nın reklamı yapılarak daha fazla turist çekilebilir.

Süphan Dağı'na hemen her tarafından tırmanma imkanı vardır. Ancak, en uygun ve en hızlı tırmanış, Dağ'ın güney ve doğu yamacından yapılabilir. Süphan'ın güney eteğindeki Harmantepe köyünden itibaren belli bir yüksekliğe kadar bir süre katır ve eşek sırtında gidilebilmektedir. Dağ'ın zirvesinde bir gece konaklamayı göze alanlar güneşin doğuşunu seyretmenin zevkine varırlar.

Yörede konuştuğumuz yabancı turistlerin çoğunluğu, dağcılık açısından, Süphan Dağı'nın Ağrı Dağı'ndan daha elverişli olduğunu söylemektedirler. Yöreye gelen yabancı turistlerin, kendi ülkelerinde Süphan Dağı ve Aygır Gölü'nün tanıtımını yapmalarından dolayı, gelen turist sayısı her yıl artmaktadır.

Van Gölü Çevresi'nde turistik kullanıma açılacak bir başka doğal varlık da termal ve mineral su kaynaklarıdır. Araştırma

9 T.İ Gökdağ : 1985, Bitlis-Adilcevaz Arın Ovası Hidrojeolojik Etüd Raporu (yayınlanmamış), D. S.İ. Van, S : 9.

alanımız termal ve mineral su kaynakları bakımından oldukça zengindir (Şekil). Bunun başlıca nedeni, inceleme sahamızın tektonik hareketliliği ve geniş alanlardaki volkanik etkinliktir. Tendürük Dağı güneybatı etekleri ve Aladağ çevresi ile Nemrut Dağı civarında birçok sıcak su kaynağı bulunur.

Gerek termal gerekse mineral su kaynaklarının insan vücudundaki çeşitli rahatsızlıkların tedavisinde etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Termal ve mineral su kaynakları, söz konusu özelliklerinden dolayı insanları kendilerine çekmişlerdir. Böylece bu su kaynaklarına dayalı bir turizm hareketi ortaya çıkmıştır. Başlangıçta, sadece bulunduğu yerin yakın çevresindeki insanların yararlandığı termal ve mineral su kaynakları, ulaşım ve haberleşmenin gelişmesiyle uzak çevrelerden, hatta başka ülkelerden insanları kendilerine çekmeye başlamışlardır. Özellikle, banyo yapılarak kullanılan ve bu nedenle bir süre konaklamayı gerektiren sıcak su kaynaklarına bağlı olarak bir «kaplıca turizmi» ortaya çıkmıştır. Günümüzde, konaklama ve diğer tesislere sahip olan kaplıcalara her yıl ülke içinden ve dışından çok sayıda turist gelmektedir.

Van Gölü Çevresi'nde bulunan sıcak su ve mineral su kaynaklarından bugün için sadece yakın çevresinde yaşayanlar yararlanmaktadır. Komşu il ve ilçelerden de gelenler vardır. Ancak, araştırma alanımızdaki termal ve mineral su kaynaklarının bulunduğu yerlerde elverişli geceleme ve diğer tesisler bulunmamaktadır. Bu kaynaklardan gelir sağlamaya yönelik önemli bir çalışma yoktur.

Araştırma alanımızdaki termal ve mineral su kaynaklarının kimyasal özellikleri ve hangi rahatsızlıklara iyileştirici etki yaptığı tespit edilmelidir. Bu açıdan elverişli olanlara, geceleme ve kullanımı sağlayacak diğer tesisler kurulmalıdır. Böylece bu kaynaklar turizme konu edilebilir.

Van Gölü Çevresi'ndeki diğer doğal güzellikler içinde Bendimahi Çağlayanı'ndan söz edilebilir. Bu çağlayan, Muradiye şehrinin yaklaşık 20 km. kuzeyinde Bendimahi Irmağı üzerindedir. Bendimahi Çayı vadisi, Çaldıran Ovası'nı terkettikten sonra Gönderme Boğazı'ndan itibaren genişler. Akarsuyun güneğe, Muradiye tarafına kıvrıldıktan sonraki vadisi epeyce geniştir. Bendi-

mahi Çayı bu geniş vadinin tabanında gömülü bir yatakta akar. Asıl yatağın doğu tarafında vadinin doğu yamaçlarından inen akarsuların oluşturduğu ikinci ve yeni bir akarsu yatağı daha vardır. Bendimahinin asıl yatağına göre yüksekte kalan bu ikinci yatağı izleyen sular, çağlayanın bulunduğu noktada asıl Bendimahiyatağına katılır. Asıl yatak derin ve dik kenarlı olduğu için, suların düşüşü burada bir çağlayan oluşturur. Su yaklaşık 15 m. yükseklikten düşer. Çağlayan, Muradiye-Çaldıran-Doğu Beyazıt yolu üzerinde olduğu için uğrak yeridir.

Van Gölü içindeki Akdamar, Çarpanak ve Yaka (Adir) adaları da turizmde değerlendirilebilecek doğal varlıklardır. Bunlardan Akdamar Adası, üzerinde bulunan tarihi kilise dolayısıyla turistlerin ilgisini çekmektedir. Fakat Çarpanak Adası ve daha kuzeydeki Yaka (Adir) Adası henüz turizme açılmış değildir.

Akdamar Adası, Gevaş yakınlarında sahile 4 km. uzaklıktadır. Ada'nın doğal güzelliği yanında, üzerinde bulunan tarihi kilise ilgi çekicidir. M. S. 808-1021 yılları arasında yörede hüküm süren Vaspurakan Hanedan'ından kral I. Gıyık tarafından Bizanslılar'dan kalma bir kilise üzerinde M.S. 915-921 yılları arasında yaptırılmıştır. Dört yapraklı yonca planına sahip olan bu kilisenin dışı duvarları kabartmalarla, içi fresklerle süslenmiştir. Kıyıdan motorlarla 15 dakikada ulaşılan Akdamar Adası, her yıl yüzlerce turist tarafından ziyaret edilmektedir.

Araştırma alanımızda, hayvan otlatmak amacıyla yayla olarak yararlanılan yüksek plato yüzeyleri de turizme konu edilebilir. Özellikle, Tendürük Dağı güneybatı eteklerindeki yaylalarla Aladağ yaylaları ve Gürpınar güneydoğusundaki Tirişin ve Kırkgeçit (Kasrik) yaylaları, gerek görünüm gerekse sağlıklı havası nedeniyle turizmde değerlendirilebilir.

Van Gölü Çevresi, yabani hayvan varlığı bakımından epey zengindir. Van ve Edremit Sazlığı, Sodalı Göl (Arın Gölü), Erçiş Deltaı, Bendimahiy Çayı ağız çeşitli türde kuşların barındığı doğal kuş alanlarıdır. Buralarda kuluçkaya yatan kuş türleri Tepeli Batağan, Küçük Karabatak, Gece Balıkçılı, Alaca Balıkçıl, Erguvan Balıkçılı, Boz Kaz, Angıt, Boz Ördek, Kılıkuyruk Ördek, Fıyo, Çamurcun, Kepçeli, Boz Dalağan, Pasbaş Dalağan, Dikkuyruk,

Saz Delicesi, Turna, Poyraz Kuşu, Uzunbacak, Kılıçgaga, Kocagöz, Kızılbacak, Gülen Sumru, Hazar Sumrusu, Küçük Sumru, Bıyıklı Sumru, Akkanatlı Sumru ve Bıyıklı Saz Bülbülü'dür. Van Sazlığı Türkiye'de, Çizgili Saz Bülbüllü'nün bulunduğu tek kuş sahasıdır¹⁰.

Yukarıda sözü edilen kuş alanları koruma altına alınarak Van Gölü Çevresi'ne gelen turistler için, kuş seyir yeri olarak düzenlenebilir. İnsanlar, son yıllarda sadece kuşları izlemek için dahi ülkeler arasında seyahat etmektedir. Bu nedenle, araştırma alanımızdaki doğal kuş alanları turizm için potansiyel sahalardır.

Van Gölü kıyılarındaki delta ve sazlıklar dışında çevredeki sahalarda da çeşitli kuş türlerine rastlanır. Mesela Nemrut Dağı'nda Mısır Akbabası, Kızıl Akbaba, Çayır Delicesi, Kaya Kartalı, Küçük Kortal, Bıyıklı Doğan, Puhu, Sürmeli Dağ Bülbülü ve Kara Kanarya kuluçkaya yatmaktadır.

Van Gölü Çevresi, av hayvanları bakımından da zengin sayılabilir. Araştırma alanımızda Keklik, Bildircin, Üveyik, Toy gibi, av kuşları yanında Yaban Domuzu, Dağ Keçisi, Yaban Koyunu, Ayı, Kurt, Vaşak, Tilki, Tavşan ve Sansar gibi, diğer yabani hayvanlar da bulunur. Dünya'da nesli çok azalmış bulunan Yaban Koyunu, esas olarak İran'da yaşamakta ise de, yavrulama zamanı Van Gölü Çevresi'ne göç etmektedir¹¹. Araştırma alanımızdaki av hayvanlarının avlanmasına, av turizmi için, kontrollü olarak izin verilebilir ve bundan gelir sağlanabilir.

2 — Tarihi ve Kültürel Özellikler (Turizme Konu Olan Tarihi ve Kültürel Değerler) :

Turizm hareketi içinde yer değiştiren insanların tatillerini geçirecekleri yerin seçiminde tarihi ve tarih öncesi kalıntılar ile kültürel özellikler de önemli rol oynar. Gerek dinlenme gerekse gezip-görme amacını taşıyan turistler, tatil için buldukları çevre

10 A. Ertan, A. Kılıç, M. Kasperek : 1989, Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları, İstanbul, S : 122.

11 Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Turizm Planlama Genel Müdürlüğü : 1977, Van Gölü ve Çevresi Turizm ve Rekreasyon Master Planı, Ankara, S : 55.

veya ülkelerin tarih öncesi ve tarihi varlıklarını görmek, kültür özelliklerini tanıyıp anlamak isterler. Tarih öncesi ve tarihi kalıntılar insanlığın izleri ve insanlık tarihinin belgeleridir. Tarihi varlıkların kazılarla ortaya çıkarılması ve aslına uygun olarak restore edilmesi konusundaki çalışmalar ilgiyi arttırmıştır. Bugün, kazılar veya yüzey çalışmalarıyla elde edilen buluntuların sergilendiği müzeler ve eski yerleşme kalıntıları turistler tarafından en çok ziyaret edilen yerlerdir.

Coğrafi konumu ve doğal güzellikleriyle doğu ve batı uygarlıkları arasında köprü olmuş olan Anadolu, aynı zamanda birçok kültür ve uygarlığın doğduğu ve geliştiği bir alandır. Anadolu'nun doğu kesiminde bulunan Van Gölü ve Çevresi de eski yerleşme sahalarından biridir. Van Gölü Çevresi'nde m.ö. 4500-4000'e kadar inen yerleşme izlerini görmek mümkündür. Araştırma alanımızda tarihi devirler içinde ortaya çıkmış veya buraya hakim olmuş çeşitli uygarlıklara ait yerleşme kalıntılarına sık rastlanır.

Van Ovası'nda Van Havaalanı'nın güneyinde bulunan Tilki-tepe Höyüğü'nde yapılan kazılarda elde edilen buluntular burada yerleşmenin Kalkolitik Çağa kadar indiğini göstermiştir. Bu höyüğün üst tabakalarında bulunmuş olan mezarlar ve bunların içinde yahut civarında ortaya çıkarılmış bulunan taş, obsidiyen ve kemik eserler ile siyah ve kırmızı renkli vazolar bu tepenin M. Ö. 3000 yılında meskun olduğuna işaret etmektedir¹². Erçiş - Muradiye arasındaki Ünseli (Ernis) Köyü'ndeki yerleşme kalıntısında bulunan eserlerden, bu yerleşmenin Kalkolitik Demir Çağı'na kadar indiği anlaşılmıştır. Her iki yerleşme kalıntısı da önemli turizm değerleridir.

Van Gölü Çevresi'nin güneydoğu kesiminde Tirişin yaylası'ndaki kaya resimleri ve Yedisalkım (Put) Köyü boyalı mağara resimlerinin¹³ tarihi M. Ö. 15000 - 800 yıllarına kadar inmektedir¹⁴.

12 A. Müfit Mansel : 1945, Urartu Tarihi ve Medniyeti, 5. Üniv. Faftası : VAN, İstanbul, S : 114.

13 O. Belli : 1974-75, Doğu Anadolu'da Yeni Arkeolojik Keşifler, Van-Yedisalkım (Put) Köyü Boyalı Mağara Resimleri, Tarih Dergisi, Sayı : 28-29, İstanbul, S : 1-41.

14 A. Erzen : 1979, Eastern Anadolu and Urartians, İstanbul, S : 11.

Tirişin Yaylası Van şehrine yaklaşık 125 km. uzaklıktadır. Bu yaylaya Van - Gürpınar - Kırkgeçit üzerinden ulaşılmaktadır. Bu yolun son 60-70 km.si oldukça problemlidir. Tirişin Yaylası'nda küçükbaş hayvan sürüleri otlatılmaktadır. Yayla'da, üzerlerine insan ve hayvan figürleri resmedilmiş olan grublar halindeki kayalar, küçük tepelerin eteklerine serpilmiş durumda oldukça geniş bir alana yayılmışlardır. Pek çoğu oldukça iyi durumdadır ve tahrip olmadan zamanımıza gelmişlerdir.

Tirişin Yaylası'ndaki kaya resimlerini görmek için, zaman zaman yerli ve yabancı turistlerin geldiği söylenmektedir. Fakat bunlar özel amaçlı gezilerdir. Yayla'nın turizme açılabilmesi için, öncelikle, buraya ulaşan karayolu her türlü aracın geçebileceği bir duruma getirilmelidir. Bu taktirde Van'dan Tirişin Yaylası'na günübirlik gidilebilir. Ayrıca Yayla, organize turların programına alınabilir. Hatta, Tirişin Yaylası'ndaki yayla yaşamı da kaya resimleriyle birlikte turizm için pazarlanabilir. Bu yaylaya çevre köylerden ve daha uzak yerlerden yazın hayvan otlatmak için gelenler çadırlarda oturmaktadırlar. Turistlerin, kara çadırlarda gecekemeleri sağlandığı takdirde yayla kültürünü çok ilgi çekici bulacakları muhakkaktır.

Van Gölü Çevresi'nde en sık rastlanılan eski yerleşme kalıntıları ve izleri Urartu, Selçuklu ve Osmanlı uygarlıklarına ait olanlardır. Roma ve Bizans eserlerine az rastlanır.

Urartu Devleti, Van Gölü Çevresi'nde organize olup gelişmiş ve yaklaşık 300 yıl (M.Ö. 9. yy. - 6. yy.) kuvvetli bir devlet olarak hüküm sürmüştür. Bu nedenle araştırma alanımızda çok sayıda Urartu yerleşme kalıntısı vardır. Bunlardan en ilgi çekici olanları Van Kalesi, Toprakkale ve Çavuştepe Kalesi'dir.

«Tuşba» adıyla Urartulara başkentlik etmiş olan bugünkü Van Kalesi, Urartu kralı Sardur I (M. Ö. 840-830) tarafından yaptırılmıştır. Van şehrinin ilk nüvesi olan bu kale, Van Gölü'nden 1250 m. uzaklıkta; uzunluğu 1500 m., genişliği (en geniş yerinde) 300 m. ve nispi yüksekliği yaklaşık 100 m. olan münferit bir kalker kütle üzerinde yer alır. Eosen kalkerlerinden oluşan bu kütle,

kuzey ve güneyinden kırıklarla sınırlanmıştır¹⁵. Güney kenarı dik bir duvar gibidir. Kuzey yamacının eğimi daha azdır.

Van Kalesi'nde 51 m. uzunlukta 28 m. genişlikte ve 4, 5 m. yükseklikte olan «Sardur Burcu (Madır Burcu)» dikkati çeker. Yine, Kale'de bulunan çivi yazılı Urartu kitabeleri, kaya mezarları ve tapınaklar turistler için ilgi çekicidir. Ayrıca, kalede kaya içine oyulmuş birçok oda ve galeri vardır. Van Kalesi, daha sonraki devirlerde Akkoyunlular ve Osmanlılar tarafından onarılmıştır.

Van Ovası'nın kuzeybatı kenarındaki bir kalker tepe üzerinde kurulu bulunan Toprakkale (Rusahinili) Urartu kralı Rusa I M.Ö. 733 - 714) tarafından inşa ettirilmiştir. Van Kalesi (Tuşba)'nden sonra Urartu Devleti'ne başkentlik yapmış olan Toprakkale'de tanrı «Haldi» adına yaptırılmış olan bir tapınak; içine taş merdivenlerle inilen bir su sarnıcı ve mesken kalıntıları bulunur.

Van-Başkale yolu üzerinde, Van'a 23 km. uzaklıkta, Gürpınar ilçesi sınırları içinde olan Çavuştepe Kalesi (Sardurihinili), Urartu kralı Sardur II (M. Ö. 760 - 730) tarafından yaptırılmıştır. Kale, Gürpınar Ovası'nın kuzey kenarında münferit bir kalker tepenin üzerinde yer alır. Bu kalker kütle yaklaşık olarak 850 m. uzunlukta ve 80 m. nispi yüksekliktedir. Çavuştepe Kalesi Urartu yapı ve mimarisinin en güzel örneklerinden birisidir. Yüksek surları, su sarnıçları ve kolonlarıyla dikkat çekici bir görünümü vardır. Çavuştepe'nin Yukarı Kale kısmında tanrı «Haldi» adına yaptırılmış olan bir tapınak bulunur. Yukarı Kale'den daha büyük olan Aşağı Kale'de ise, yine bir tapınak, büyükçe bir kiler-depo, su sarnıçları ve iş atölyeleri vardır.

Van Kalesi, Toprakkale ve Çavuştepe Kalesi'nde eski yıllarda başlatılan arkeolojik kazılar günümüzde de zaman zaman sürdürülmektedir. Kazıların sonuçlarının yayınlanmasıyla bu Urartu yerleşmeleri gerek yurt içinde gerekse yurt dışında tanınmıştır. Van Kalesi ve Çavuştepe Kalesi her yıl yüzlerce turist tarafından gezilmektedir. Her iki kale de gerek transit geçen gerekse organize turlarla gelen turistler tarafından ziyaret edilmektedir.

15 E. Lahn : 1946, Van Mıntıkası Yer Sarsıntıları Hakkında Not, M.T.A. Dergisi, Sayı : 1/35, Ankara, S : 127.

Araştırma alanımızda başka birçok Urartu yerleşme yeri kalıntısı vardır. Adilcevaz'da Kef Kalesi, Muradiye Kalesi, Ahlat-Harabeşehir'deki Ahlat'ın ilk kurulduğu yer olan Eski Ahlat Kalesi, Erçiş kuzeydoğusundaki Zernakitepe, Muradiye Ovası'nın güneydoğu kenarındaki Uluşar (Körzüt) Kalesi ve Van-Hosap-Başkale yolu üzerindeki Eski Norguh Kalesi bunlardan başlıcalarıdır.

Van Gölü Çevresi'nde Roma ve Bizans'a ait kalıntı azdır. Fakat araştırma alanımıza daha sonraları hakim olan Selçuklular ve Osmanlılar'a ait birçok kale, türbe, cami, han gibi, eserler günümüze kadar ayakta kalabilmiştir. Van Kalesi'nin güney eteğindeki Osmanlı şehri Eski Van, I. Dünya Savaşı yıllarındaki Rus işgali sırasında tamamıyla yıkılmış, ancak birkaç cami ayakta kalabilmiştir. Bunlardan biri olan Ulucami, Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf (M. Ö. 1389-1400) tarafından yaptırılmıştır. Bugün sadece minaresinin bir kısmı ayakta kalabilmiştir.

Eski Van'daki camilerden Hüsrev Paşa Camii, Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Van Beylerbeyi Hüsrev Paşa tarafından M. S. 1567 yılında yaptırılmıştır. Kubbesi oldukça süslüdür. Kaya Çelebi Camii, M. S. 1592 de Çelebizade Koçu Bey tarafından yapımına başlanmış, Dedemoğlu Mehmet Bey tarafından tamamlanmıştır.

Gevaş'taki İzzettin Şir Camii, 14. Yüzyıl sonlarında Van çevresini yöneten İzzettin Şir adına yaptırılmıştır. Ayrıca Gevaş'ta bir Selçuklu mezarlığı bulunur. Bu mezarlığın yanında İzzettin Şir'in kızı Halime Hatun adına M. S. 1358 yılında yaptırılmış olan Halime Hatun türbesi yer alır.

Ahlat ve Adilcevaz eski Türk eserleri bakımından oldukça zengindir. Özellikle Ahlat'ta çok sayıda Selçuklu ve Osmanlı Türk eseri vardır. Harabeşehir doğusunda Van Gölü kıyısında bulunan Ahlat Osmanlı Kalesi, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Zal Paşa ve Mimar Sinan'a M.S. 1557 yılında yaptırılmıştır. Kare şeklinde olan Kale'nin 13 kuleden meydana gelen surları yüksek değildir. Kale'nin içindeki iki cami hala ayakta ve sağlam durumdadır. Bunlardan İskender Paşa Camii, Kanuni'nin Vezirlerinden İskender Paşa tarafından M. S. 1564-1565 yıllarında yaptırılmıştır.

Kadı Mahmut adındaki diğer camii, kitabesinden anlaşıldığına göre, M. S. 1584 yılında Kadı Mahmut tarafından yaptırılmıştır. Her iki camii de Osmanlı mimarisinin örneklerindedir.

Ahlat'ta turizmde değerlendirilebilecek diğer bir tarihi varlıkta Selçuklu mezarlığıdır. Şehrin Tatvan yönündeki girişinde, İki Kubbe Mahallesi'nde bulunan Selçuklu Türk mezarlığı geniş bir alana yayılmıştır. Süslü ve kitabeli mezar taşları çok ilgi çekicidir. Bu mezarlığın içinde ve çevresinde turistlerin ilgisini çekecek görünümleri olan birçok kümbet yer alır.

Bunlardan biri olan «Usta Şagirt Kümbeti», mezarlığın güneyinde Van Gölü'ne oldukça yakın bir yerdedir. 13. Yüzyıl sonlarında yapıldığı anlaşılan bu kümbet, diğer Selçuklu kümbetleri gibi iki katlıdır.

«Hasan Padişah Kümbeti» olarak adlandırılan bir diğer kümbet Tahtı Süleyman Mahallesi'nin güneyinde ve harap bir durumdadır. 13. Yüzyılın son çeyreğinde yapılmıştır.

«İki Kümbet», Harabeşehir ile bugünkü Ahlat şehir merkezini birbirine bağlayan yolun kenarındadır. Bu kümbetler de 13. Yüzyılda yapılmıştır.

«Yarım Kümbet», Tahtı Süleyman Mahallesi'ndedir. 13. yy'n sonlarına tarihlenen kümbetin üst kısmı tamamlanmamıştır.

«Erzen Hatun Kümbeti», Ahlatın Merkez Mahallesi'ndedir. Kitabesine göre, M. Ö. 1396-1397 yılında vefat eden Emir Ali kızı Erzen Hatun için yapılmıştır.

«Keşiş Kümbeti» İki Kubbe Mahallesi'ndedir. Halk arasında diğer adı «Tek Kümbet»tir. 13. yy-15. yy. arasında bir tarihte yapıldığı tahmin edilmektedir.

«Bayındır Kümbeti», Selçuklu mezarlığının batı kenarındadır. Kitabesinde, M. S. 1481 yılında ölen Melik Bayındır Bey'in mezarı olduğu yazılıdır.

Ahlat'ta, yukarıda adı geçen kümbetlerden başka birçok türbe de vardır. Bu türbelerin başlıcaları Emir Ali Türbesi, Dede Maksud Türbesi, Abdurrahman Gazi Türbesi ve Şeyh Necmettin Türbesi'dir.

13. ve 14. Yüzyıllarda Ahlat şehrinin, tarihi Selçuklu mezarlığı çevresinde kabaca güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda Van Gölü kıyısına paralel olarak yaklaşık iki kilometre uzanan büyük bir şehir olduğu anlaşılmaktadır. İki Kubbe ve Tahtı Süleyman mahallelerinde yapılacak kazılarda daha birçok eserin ortaya çıkarılması mümkün olacaktır. Harabeşehir ile birlikte Selçuklu mezarlığı, Osmanlı Kalesi ve çevresinde, ortaya çıkacak tarihi ortam, turizmde kullanılabilecek büyük bir potansiyeldir.

Adilcevaz Kalesi, Adilcevaz'ın Ahlat yönündeki girişinde yüksek bir kalker tepenin üzerinde bulunur. İç ve dış kale olmak üzere iki kısımdan meydana gelmiştir. Evliya Çelebi'ye göre, 17. yüzyılda Kale'nin 38 kulesi ve içinde 70 adet ev vardır¹⁶. Kale'de ayrıca, cephane mahzenleri, tahıl ambarları, su sarnıçları, meh-terhane Kulesi, dizdarhanesi ve Süleyman Han Camii bulunuyordu.

Adilcevaz Kalesi'nin bulunduğu tepenin eteğinde Van Gölü kıyısında «Zal Paşa Camii» yer alır. Tuğrul Bey tarafından yaptırıldığı tahmin edilen camiye «Tuğrul Bey Camii» adı da verilir. Daha sonra Zal Paşa tarafından onartılan Cami bugün restore edilmiş durumdadır.

Erciş'te turizmde değerlendirilebilecek başlıca tarihi varlık, Van Gölü kıyısında bulunan Erciş Kalesi'dir. Erciş Kalesi Tac Al-Din Ali Şah tarafından yapılmıştır¹⁷. Kare şeklindeki olan Kale'nin köşelerinde kuleler bulunur. Surları fazla yüksek olmasına rağmen oldukça kalındır. Kale'nin iki kapısı vardır. Asıl büyük kapı, batı tarafındaki adilcevaz kapısıdır. Erciş Kalesi, özellikle İlkbahar aylarında Van Gölü'nün yükselen suları içinde kalır. Diğer zamanlarda çevresindeki sular çekildiği halde top- rak kısmen ıslak kalır.

Tarihi özelliği yanında Erciş Kalesi'nin hemen hemen Van Gölü'nün sularıyla çevrili olması turistik açıdan ilgi çekicidir. Kale'nin restore edilerek turizm hareketi içine katılmasıyla ziya- ret eden turist sayısı artacaktır.

Van Gölü Çevresi'nde, turistlerin ilgisini çeken Van ve Ahlat müzelerinden de söz etmek gerekir. Van çevresinde Tilkitepe

16 Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 4. Cilt, S : 1200-1210.

17 B. Darkot : İslam Ansiklopedisi «Erciş» Maddesi, S : 285-286.

Höyüğü, Toprakkale, Van Kalesi ve Çavuştepe Kalesi'nde yapılan kazılarda elde edilen buluntular Van Müzesi'nde sergilenmektedir. Fakat Müze, buluntuların çokluğu karşısında yetersiz kalmıştır. Bu yüzden pek çok eşya Müze'nin deposunda korunmakta ve sergilenememektedir. Bu nedenle Müze'nin genişletilmesi gerekmektedir.

Ahlat Müzesi'nin kapasitesi Van Müzesi'ne göre düşüktür. Selçuklu mezarlığının kenarında Ahlat-Tatvan yolu üzerinde bulunan Ahlat müzesinde, Ahlat ve çevresiyle Adilcevaz çevresinde elde edilen tarihi ve arkeolojik eşyalar sergilenmektedir.

Anlaşıldığı gibi, Van Gölü Çevresi, gerek doğal güzellikler gerekse tarihi ve tarih öncesi kalıntılar bakımından çok zengindir. Bu zenginlikler, araştırma alanımızı turizm açısından çekici kılmaktadır. Ancak, bu turizm değerlerinin, turizmde kullanılması veya turizm gelirinin arttırılabilmesi için, turiste daha iyi şartlarda sunulması gerekmektedir. Bunun için de bazı koşulların yerine getirilmesi veya elverişli hale getirilmesi gerekir. Bunların başında ulaşım durumu, geceleme ve turistin isteklerini karşılayacak diğer tesislerin yapılması ile turizm hareketine sahip çıkacak ve turiste hoşgörülle bakacak bir sosyal çevrenin oluşturulması gelir.

3 — Ulaşım Durumu :

Van Gölü Çevresi'nin ulaşım durumu, genel özellikleriyle, turizmin gelişmesine imkan verecek ölçüdedir. Araştırma alanımız, Türkiye'nin diğer bölgelerine ve dış ülkelere düzgün karayollarıyla bağlıdır. Erciş-Ağrı-Erzurum yolu Karadeniz Bölgesi'yle Tatvan-Muş-Bingöl-Elazığ yolu İç Anadolu Bölgesi'yle Tatvan-Bitlis-Diyarbakır yolu Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'yle bağlantıyı sağlar. Van Hoşap-Yüksekova-Esendere yolu, Van-Özalp-Kapıköy yolu ve Muradiye-Çaldıran-Doğu Beyazıt yolu'yla da İran'a karayolu ulaşımı sağlanır.

Türkiye-İran demiryolu hattı araştırma sahamızdan geçmektedir. Aynı zamanda Van Gölü Çevresi'ni Türkiye'nin diğer bölgeleriyle Avrupa'ya bağlayan bu demiryolu hattı, Elazığ-Bingöl-Muş üzerinden Tatvan'a gelir. Vagonlar buradan feribotla Van

Gölü üzerinden Van'a geçirilir. Demiryolu, Van-Özalp üzerinden İran'a uzanır. Demiryolu'nun Muş-Tatvan arasındaki bölümü 1964 yılında, Van-İran arasındaki bölümü de 1972 yılında hizmete girmiştir.

Van Ovası'nın güney kesiminde kurulu olan Van Havaalanı, büyük-küçük her türlü uçağın iniş ve kalkışına uygundur. Bugün için sadece iç hat seferlerinde kullanılmaktadır. Fakat gerektiğinde, yabancı ülkelere varlıklı turistleri Van'a getirmek amacıyla düzenlenecek seferler için de kullanılabilir.

Van Gölü, su üstü ulaşım araçlarının çalışmasına elverişlidir. Bugün için, sadece Van-Tatvan arasında vagon ve yolcu taşıyan feribot seferleri yapılmaktadır. Ayrıca, Akdamar Adası'na turist taşıyan motorlar bulunur. Van Gölü'ndeki diğer adalarla Van Gölü kıyılarını kapsayan turistik seferler düzenlemek mümkündür.

Karayolu, demiryolu ve havayolu ulaşımı bakımından yeterli oluşu, Van Gölü Çevresi'ne seyahat etmek isteyen her gelir grubundan turist için geniş seyahat imkanları sağlar. Turizm için diğer şartlar yerine getirildiğinde, Bölge'nin tanıtımında tek veya grup seyahati için üç alternatif sunulabilir. Ancak, bunun için, öncelikle geceleme tesislerinin yeterli hale getirilmesi ve turistlerin dinlenme, eğlence, spor v.b. ihtiyaçlarını karşılayacak tesis ve imkanların oluşturulması gerekir.

4 — *Turizm Hareketinin Günümüzdeki Durumu :*

Van Gölü Çevresi'nde turizm hareketinin esasını gezme-görme turizmi teşkil eder. Gelen yabancı turistlerin önemli bir kısmını, araştırma alanımızdan transit geçen ve bu sırada bir veya birkaç gece konaklayanlar oluşturur¹⁸. Organize turlarla gelenler de vardır. Araştırma alanımıza daha fazla turist çekilebilmesi ve onlara gerekli hizmetin verilebilmesi için, asgari konfora sahip temiz otellerin yanında çok fonksiyonlu diğer tesisler gereklidir.

18 Ancak, Bölge'deki olağandışı durum dolayısıyla, gelen yabancı turist sayısı 1990 dan sonra çok azalmıştır. Bu nedenle biz bu durumu geçici olarak kabul edip turizm konusundaki değerlendirmelerimizi gerçek durumu gösteren 1990 öncesi yıllara göre yapmayı uygun görüyoruz.

Bunun yanında, turistin kalış süresini uzatabilmek için, dinlenme, eğlence, spor gibi ihtiyaç ve isteklerinin karşılanması şarttır.

Van Gölü Çevresi'nde geceleme tesisleri bakımından en gelişmiş şehir, il merkezi olan Van'dır. Van, turizm mevsimi olan yazın bir turistik şehir görünümündedir. Gerek transit geçen gerekse bireysel olarak ve organize turlarla gelen turistler Van'da gecelemeaktedirler. Van şehir merkezinde turistik belgeli 10 otel vardır. Bu 10 turistik otelin toplam yatak sayısı 1063 tür (Tablo-8).

TABLO 8 — Van'da Bulunan Turistik Oteller ve Yatak Sayıları (1995 yılı)

OTELİN ADI	YILDIZ SAYISI	YATAK SAYISI
Urartu Otelı	3	150
Şahin »	3	72
Yakut »	3	132
Sirhan »	3	45
Haldi »	2	132
Asur »	2	104
Beşkardeş »	1	112
Tekin »	1	104
Paris »	1	112
Çaldıran »	1	95
Toplam Yatak Sayısı		1063

* Van valiliği Turizm Müdürlüğünden alınmıştır.

Turistik belgeli otellerin dışında Van'da belediye belgeli 20 otel daha vardır (Tablo-9). Belediye denetimindeki otellerin toplam yatak sayısı da 929 dur. Böylece Van'daki turistik ve belediye belgeli toplam 30 otelin toplam yatak sayısının 1992 olduğu görülmektedir. Bu otellerin özellikle turistik olanlarının doluluk oranı yazın oldukça yüksektir.

Konaklama tesisleri konusunda, oteller yanında pansiyonculuğun teşvik edilmesi ve kamping işletmeciliğinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Edremit'te bulunan pansiyonlar dışında araştırma alanımızda pansiyon işletmeciliği görülmemektedir. Fakat

TABLO 9 — Van'da Bulunan Belediye Belgeli Oteller.

BİRİNCİ SINIF	İKİNCİ SINIF	ÜÇÜNCÜ SINIF
Hotel Bayram	Hotel Nuh	Hotel Gök Palas
» Kahraman	» Konak	» Doğan
» Çağ	» Ada Palas	» Akköprü
» İpek Palas	» Trabzon	» Yeşilova
» Murat	» Seyitoğlu	» Erek
» Van	» Sibel	» Dergah
» Aslan		
» Tahran		
Toplam Yatak Sayısı : 929		

* Van Valiliği Turizm Müdürlüğünden alınmıştır.

kamping işletmeciliği gelişmeye başlamıştır. Kampingler rekreasyon alanı olan Edremit-Gevaş arasındaki sahil şeridinde yer alır.

Van Gölü Çevresi'nde Van ve Ahlat dışında diğer şehirlerde turistik belgeli geceleme tesisi yoktur. Ahlat'taki turistik belgeli tek otel olan «Selçuk Oteli» bir istisna teşkil eder. 80 Yataklı bu otel, olumlu bir anlayışla Ahlat mimarisine uygun inşa edilmiş ve duvar inşasında yapı taşı olarak ignimbrit kullanılmıştır. İgnimbrit Ahlat'ta inşa malzemesi olarak tarihi devirlerden beri kullanılmaktadır.

Diğer şehirlerde bulunan oteller genellikle mahalli ihtiyaçlar için kurulmuşlardır. Ancak, gelişen turizm hareketi sebebiyle, turizme yönelik işletme anlayışı gelişmeye başlamıştır. Özellikle Tatvan bu konuda gelişmektedir. Tatvan, Van Gölü Çevresi'nde turizm açısından ikinci bir geceleme merkezi durumuna gelmiştir. Fakat Tatvan'da henüz turistik belgeli otel bulunmamaktadır. Ancak, 3 yıldızlı üç otel inşa halindedir. 1995 Yılı içinde hizmete gireceği söylenen bu otellerden Güzel Göl Oteli 154, Grand İskender Oteli 196, Erdem Oteli 150 yatak kapasitelidir¹⁹. Tatvan'da belediye belgeli beş otel bulunmaktadır (Tablo 10). Bu otellerin toplam yatak kapasitesi 155'tir. Söz konusu otellerin varlığı, Tatvan'ın

19 Tatvan Belediye Başkanlığından alınmıştır.

Merkezi bir yerde olması, demiryolu ile batıdan ve güneyden gelen karayollarının Van Gölü Çevresi'ne girdiği bir noktada olmasının sonucudur. Tatvan bu özellikleri dolayısıyla oldukça canlı bir şehirdir.

TABLO 10 — Tatvan'da bulunan Belediye Belgeli Oteller

OTELİN ADI	YATAK SAYISI
Karaman Oteli	40
Üstün Oteli	30
Trabzon Oteli	25
Dörtüyük Oteli	40
Gayda Oteli	20

Dikkati çeken bir nokta, Van Gölü çevresi'nde kompleks bir turistik tesisin bulunmamasıdır. Van Gölü'nden yararlanmaya yönelik; eğlence, spor v.b. kısımları olan bir tesis yoktur. Bunun nedeni, araştırma alanımızda yaz devresinin ve dolayısıyla turizm sezonunun kısa sürmesi olsa gerektir. Kısa süren turizm sezonu sebebiyle kompleks bir turistik tesisin karlılığının turizm işletmecilerine göre yeterli düzeyde olmayacağı düşünülebilir. Ancak, araştırma alanımız kış turizmine de elverişli şartlar arzeder. Kış turizmine yönelik bölümleri de olan bir turizm kompleksi işletmecilik açısından herhalde verimli olacaktır.

Van'da bulunan otellerin tamamı şehir merkezindedir ve sadece geceleme ihtiyacını karşılamaktadırlar. Zaten bu otellerin kuruluş amacı da budur. Bütün turistik oteller, turizmde ölü mevsim olan kışın, iş veya benzeri amaçlarla şehre gelen kişilere hizmet vermektedirler.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Van Gölü Çevresi'nde turizm hareketinin esasını gezme -görme turizmi teşkil eder. Gelen yabancı turistlerin çoğunluğu, araştırma alanımızdaki tarihi ve tarih öncesi eserlerle yerleşme kalıntılarını görme amacındadır. Van Gölü Çevresi'nde turizm hareketinin başlamasına tarihi ve tarih öncesi yerleşme kalıntıları ve arkeolojik eserlerin önemli katkısı olmuştur. Çevresindeki eski yerleşme kalıntılarında 1960'lı yıllarda baş-

layan arkeolojik kazı çalışmaları, aynı zamanda tanıtımı sağlamış ve sonraki yıllarda araştırma alanımız turistik turların programına girmiştir.

Son yıllarda, turistlerin görmeyi amaçladıkları turizm değerleri arasına Nemrut Kalderası, Süphan Volkanı gibi, doğal güzellikler de girmiştir. Bugün, araştırma alanımıza gelen her turist Nemrut Kalderası'nı görmek istemektedir. Sadece tırmanmak, yani dağcılık amacıyla Süphan Dağı'na gelen turistlerin sayısı hayli artmıştır.

Araştırma alanımızda sadece Van'a gelen turist sayısı hakkında istatistik bilgi vardır. Fakat bu bilgi de 1980 yılından sonrasını kapsar. Ancak, çevrede yaşayanlardan edindiğimiz bilgilere göre, gelen turist sayısının 1960'lı yılların sonlarından itibaren sürekli arttığı gözlenmiştir. İstatistiklere göre, özellikle yabancı turist sayısı 1981-1990 yılları arasında düzenli bir artış göstermiştir (Tablo 11). 1990'dan sonra ise, büyük ölçüde düşüş olmuştur. Bunun başlıca sebebi, bölgedeki huzur ve güven ortamının bozulmasıdır. Yerli turist sayısı ile ilgili rakamlarda ise, düzensizlik görülür. Tablo 11'de gösterilen yerli turist sayısının önemli bir

TABLO 11 — Çeşitli Yıllarda Van'a gelen Yabancı ve Yerli Turist Sayısı

YIL	YABANCI T.	YERLİ T.	TOPLAM
1981	21551	—	—
1986	35068	70189	105257
1987	45238	90706	135944
1988	72738	116856	189594
1989	85620	64215	149835
1990	90862	68145	159007
1991	25015	18761	43776
1992	15969	8976	24945
1993	14685	92183	106871
1994	19714	119371	139085

* Van Valiliği Turizm Müdürlüğünden alınmıştır.

bölümünü iş amacıyla Van'a gelen ve Van'da bulunduğu süre içinde yakın çevredeki turistik sahaları gezen kişiler oluşturmaktadır.

1988 Yılında gelen 72 738 yabancı turistin yaklaşık olarak % 65'ini transit geçişler sırasında Van çevresini ziyaret eden ve Van'da bir veya birkaç gün gecelemler oluşturur. Geri kalan % 20'si organize turlarla % 15'i de münferit olarak Van Gölü Çevresi'ne gelmişlerdir. Edindiğimiz bilgiye göre, organize turlarla gelen yabancı turist sayısı giderek artmaktadır.

Van Gölü Çevresi, Doğu Anadolu'yu içine alan organize tur güzergahı üzerindedir. Bu güzergah, -Erzurum-Kars-Ağrı-D. Beyazıt-Ağrı-Patnos-Erciş-Van-Hoşap (Güzelsu)-Gevaş-Tatvan-Bitlis-Diyarbakır- şeklindedir. Doğu Beyazıt-Çaldıran yolunun asfaltlanması tamamlandığında organize turlar bu yolu kullanma imkanı bulabilecektir. Böylece, D. Beyazıt'tan tekrar Ağrı'ya dönmek yerine Çaldıran-Muradiye üzerinden Van'a ulaşılacaktır. Bu şekilde turistler Tendürük Volkanı'nı ve Muradiye Çağlayanı'nı görme imkanına kavuşacaklardır.

Özel araçları veya diğer ulaşım araçlarıyla tatillerini geçirmek üzere Türkiye'ye gelen turistler, çoğunlukla batı ve güney kıyılarımızla Nevşehir-Ürgüp çevresini tercih etmektedirler. Bu şekilde gelen turist sayısı son yıllarda Van Gölü Çevresi'nde de artmıştır. Tarihi ve tarih öncesi kalıntılarla birlikte araştırma alanımızdaki doğal güzelliklerin iyi tanıtılması sonucunda gerek organize turlarla gerekse münferit veya küçük gruplar halinde gelen turist sayısı daha da artacaktır.

Diğer taraftan, transit geçiş için, Türkiye'ye doğudan ve batıdan giren turistlerin önemli bir kısmı Van Gölü Çevresi'nden geçmektedir. Turistler, İran sınırında D. Beyazıt yakınındaki Gürbulak veya Hakkari-Yüksekova yakınındaki Esendere sınır kapısından Türkiye'ye girmekte veya ayrılmaktadırlar. D. Beyazıt-Çaldıran yolunun asfaltlanması tamamlandığında Gürbulak'tan Türkiyeye giriş ve çıkış yapan turistlerin Van Gölü Çevresi'nden geçişleri artacaktır. Ayrıca, Van-Erçek-Özalp-Kotur yolunun iyileştirme çalışmaları tamamlanmak üzeredir. Böylece, bu yol üzerindeki Kapıköy sınır kapısı işlek hale gelecek ve transit geçiş sırasında Van Gölü çevresi'ni ziyaret eden turist sayısı daha da artacaktır.

Van'a gelen turistler çoğunlukla Van Müzesi, Van Kalesi, Çavuştepe Kalesi, Akdamar Adası ve Hoşap (Güzelsu) Kalesini ziyaret etmektedirler. Yabancı turistler tarafından en çok ziyaret edilen yer Akdamar Adası'dır (Tablo 12). Bunun başlıca sebebi, Ada'da bulunan tarihi kilisedir. 1990 yılında 32900 yabancı turist tarafından gezilen Akdamar Adası kıyılarında Van Gölü'nde yüzme imkanı da vardır.

TABLO 12 — Van Çevresinde Turistler Tarafından En Çok Gezilen Yerler ve Buraları Çeşitli Yıllara Göre Gezen Turist Sayısı.

YIL	Van Müzesi		Akdamar Ad.		Van Kalesi		Çavuştepe K.		Hoşap Kalesi	
	Yabancı	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Yerli
1975	1456	3201	4136	3929	—	—	—	—	—	—
1976	5990	6124	5619	1762	—	—	—	—	—	—
1977	2120	2352	3629	1324	—	—	—	—	—	—
1987	7796	5582	21275	5690	12190	4296	12751	2514	7467	2770
1988	13113	9951	34040	9104	13911	27582	15540	2920	8418	2639
1989	12779	—	29660	—	35440	—	20763	—	13222	—
1990	9220	—	32900	—	39750	—	10100	—	11300	—
1991	2868	—	15201	—	24850	—	2478	—	3515	—
1992	1097	—	10216	—	16400	—	3441	—	5885	—
1993	670	—	5365	—	11397	—	1411	—	1406	—
1994	204	—	3600	—	7500	—	849	—	420	—

* Van Valiliği Turizm Müdürlüğünden alınmıştır.

Van Gölü Çevresi'ndeki tarihi ve tarih öncesi kalıntılarla arkeolojik eserlerden başka yabancı turistler tarafından gezilen diğer yerler arasında Nemrut Kalderası, Süphan Dağı ve Aygır Gölü ile Ahlat'taki tarihi kalıntılar başta gelir. İstatistik rakamlar olmadığından bu turizm değerlerini gezen turist sayısı hakkında bilgi sahibi değiliz. Fakat, yazın, Nemrut Kalderası'nda yabancı turistlere her gün rastlamak mümkündür. Dağcılık açısından elverişli olan Süphan Volkanı'na salt bu amaçla son yıllarda bir hayli turist geldiği görülmektedir.

Ahlat ise, genellikle Tatvan-Ahlat-Adilcevaz-Erciş yolundan geçiş yapan turistler tarafından gezilmektedir. Ahlat Kalesi, Selçuklu Türk Mezarlığı, kümbet ve türbeler, Ahlat Müzesi ilgi çeker. Ancak, gözlediğimiz kadarıyla Ahlat'a gelen turist miktarı, Ahlat'ın tarihi zenginliğiyle orantılı değildir ve olması gerekenden azdır.

Van Gölü Çevresi'ne gelen yabancı turistlerin ülkelere göre dağılımında Almanlar ilk sırayı alır. Van Turizm Müdürlüğünden edindiğimiz bilgiye göre, 1988 Yılında 72738 yabancı turistin % 31'i Almandır. İkinci sırayı İngilizler alır (% 17). Daha sonra % 15'le Fransızlar, % 10'la Hollandalılar gelir. Aynı yıl gelen yabancı turistlerin geri kalan % 15'i başta İtalya, Belçika, Danimarka, İspanya, Avusturya olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinden; % 8'i Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan; % 4'ü ise, A.B.D. ve Kanada'dandır.

Van Gölü Çevresi'ndeki rekreatif faaliyetlere gelince, bunlar Van Gölü kıyılarında yer alır. Araştırma alanımızdaki Van ve diğer şehirlerin rekreasyon alanı, buldukları çevredeki Van Gölü kıyılarıdır. Fakat, Van dışında diğer şehirlerdeki nüfusun rekreatif faaliyete katılımı çok düşüktür. Araştırma alanımızda nüfusun en fazla olduğu şehir olan Van'ın (1990 yılında 153 111) rekreasyon alanı, güneyinde Gevaş'a kadar uzanan kıyı şeridiyle kuzeyinde Çarpanak Yarımadası ve Yeşilsu (Amik) kıyılarıdır. Fakat, Çarpanak ve Yeşilsu kıyıları yakın yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Rekreasyon alanı olarak Edremit ve Gevaş kıyıları gelişmiştir. Plaj, kamping v.b. tesisler bu kıyılarda bulunur. Bu kesim yazın oldukça kalabalıktır. Fakat buna rağmen rekreatif faaliyete katılanların miktarının Van nüfusuna göre oldukça az olduğu gözlenmektedir. Ancak, nüfus artışı, sosyal ve kültürel gelişmeye bağlı olarak rekreatif faaliyete katılım ileriki yıllarda artacaktır.

Van Gölü kıyılarında gelişen bir diğer rekreasyon alanı da güneyde Reşadiye kıyılarıdır. Reşadiye Koyu kıyıları, rüzgarlara karşı korunmuş olması ve gerisinde yer alan meşe ormanı kalıntıları dolayısıyla tercih edilmektedir.

Gerek Edremit ve Gevaş kıyılarına gerekse Reşadiye kıyılarına araştırma alanımıza komşu il ve ilçelerden de piknik yapmak ve yürümek amacıyla gelenler vardır. Mesela, Reşadiye kıyılarında, Bit-

lis, Siirt ve Muş'tan gelenlere rastlanmaktadır. Reşadiye kıyıları, aradaki mesafenin az olması dolayısıyla Bitlis'e de rekreasyon hizmeti vermektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, Van Gölü Çevresi'nde coğrafi çevre ve coğrafi görünümün turizmin gelişmesine elverişli olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma alanımız doğal güzellikleri, tarihi ve tarih öncesi yerleşme kalıntıları ve arkeolojik eserler bakımından zenginliğiyle önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. İnceleme sahasımızda zamanımızdaki turizm faaliyetleri göz önüne alındığında, bu potansiyelden gereği gibi yararlanıldığı söylenemez. Bu potansiyel değerlendirildiği takdirde bugünkünden çok daha fazla turizm geliri elde etmek mümkün olacaktır. Böylece daha fazla kişi turizmde çalışacak ve geçimini sağlayacaktır.

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Turizm Planlama Genel Müdürlüğü tarafından 1977 yılında «Van Gölü ve Çevresi Turizm Rekreasyon Master Planı» adıyla bir plan hazırlanmıştır²⁰. Fakat bu planda yapılması önerilen uygulamalar daha ziyade Van Gölü kıyılarını kapsar ve rekreasyon alanlarına yöneliktir. Bu plan günün koşullarına göre, daha geniş kapsamlı olarak yeniden ele alınmalıdır. Turizm konusunda yeni hedefler tespit edilmeli ve bu hedeflere ulaşabilmek için plan titizlikle uygulanmalıdır. Turizm hareketinin senenin bütününe yayılması düşünülmelidir.

Araştırma alanımıza gelen turistlerin kalış süresi oldukça kısadır. Transit geçen, organize turlarla ve münferit olarak gelen turistler tarihi ve tarih öncesi kalıntılar ile doğal turizm değerlerini gezerler ve araştırma alanımızdan ayrılırlar. Esas olarak gezme-görme amacıyla gelen yabancı turistler Van Gölü Çevresi'nde ortalama 2,5 gün harcarlar²¹. Öncelikli bir tedbir olarak turistlerin kalış süresini uzatmaya yönelik çalışmalar ve düzenlemeler yapmak gerekir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, yabancı turistler, araştırma alanımızda çoğunlukla Akdamar Adası, Van Kalesi, Çavuştepe

20- Turizm ve Tanıtma Bak. Turizm Planlama Genel Müdürlüğü : 1977, Van Gölü ve Çevresi Turizm Rekreasyon Master Planı, Ankara.

21 Van Turizm Müdürlüğünden alınmıştır.

Kalesi, Van Müzesi ve Nemrut Kalderasını gezmektedirler. Bu yerlere Çarpanak ve Adir (yaka) adaları, Süphan Dağı ve Aygır Gölü, Tendürük Dağı, yayla sahaları, Toprakkale ve çevredeki diğer eski yerleşme kalıntıları eklenebilirse turistlerin ortalama kalış süresi birkaç gün uzatılabilecektir. Ayrıca, süratli suüstü araçlarıyla Van Gölü turu düzenlenebilir.

Uzun vadeli düşünüldüğünde, gezme-görme yanında başka amaçlar taşıyan turistlere hitap eden düzenlemeler yapılması gerekir ki, bunun için araştırma alanımızda çeşitli turizm değerleri kullanılabilir. Önceki kısımlarda da belirtildiği gibi, Van Gölü Çevresi'nde dağcılık ve dağ turizmi, kış turizmi, kaphca turizmi, yayla turizmi için elverişli ortam vardır. Van Gölü başlıbaşına bir turizm değeridir. Göl kıyısında uygun yerlere kompleks turistik tesisler kurularak Van Gölü'nden yararlanılabilir. Van Gölü yüzme, yelken kürek ve diğer su sporlarına uygundur. Bunların yanında Van Gölü, seyir güzelliği bakımından da çekicidir. Van Gölü'nün doğu kıyılarından güneşin batışını, batı kıyılarından güneşin doğuşunu seyretmeye doyum olmaz. Nitekim Van'da gün batımının güzelliği turizm çevrelerinin de dikkatini çekmiştir.

Kurulacak turistik tesislerde turistlerin eğlence ihtiyaçlarının da karşılanması gerekir. Araştırma alanımızda sosyal çevre, turistlerin yaşam ve eğlence biçimine çok olumlu bakmamaktadır. Ancak, ileriki yıllarda bu tavır ortadan kalkacaktır. Çünkü turizm hareketini kabullenme ve gelir getiren, yarar sağlayan bir faaliyet olarak ona sahip çıkma bilinci gelişmeye başlamıştır.

Çeşitli amaçlara yönelik hizmet verecek turistik tesislerin ve yeterli sayıda geceleme tesisinin kurulması paralelinde tanıtıma yani reklama da önem vermek gerekir. Bütün bunlar yapılırken doğal çevrenin korunmasına büyük özen gösterilmelidir. Turistik tesisler ve turizm konusundaki uygulamalar doğal çevreyle uyum içinde olmalıdır.

Diğer taraftan, Van Gölü kıyısı ve yakın çevresindeki şehirlerin atıksularının artırılarak uzaklaştırılması şarttır. Bu yapılmadığı takdirde, suyu oldukça yoğun olan Van Gölü'nde kirlilik hızla artacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKOĞLU, T. : 1979, Turizm Olay ve Ekonomisine Toplu Bakış, İstanbul.
- BELLİ, O. : 1974-1975, Doğu Anadolu'da Yeni Arkeolojik Keşifler Van-Yedisalkım (Put) Köyü Boyalı Mağara Resimleri, Tarih Dergisi, Sayı : 28-29, İstanbul, S: 1-41.
- ÇAY, A. : 1993, Ahlatşahlar Atabekliği (1100-1227), (ANADOLU'DA TÜRK MÜHRÜ, Yayına hazırlayan İ. Nalbantoğlu, Ahlat Kültür Vakfı Yayınları, No : 3, İstanbul), S: 7-12.
- ERALP, Z. : 1983, Genel Turizm, Ankara.
- ERTAN, A.-KILIÇ, A.-KASPAREK, M. : 1989, Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları, İstanbul.
- ERZEN, A. : 1979, Eastern Anatolia and Urartians, İstanbul.
- EVLİYA ÇELEBİ Seyahatnamesi, 4. Cilt, S : 1200-1201.
- DEVLET MET. İŞLERİ GEN. MÜD. : Ortalama ve Ekstern Kıymetler Bülteni, 1974.
- GEDİK, A. : 1976, Van Gölü'nde Bilimsel Amaçlı Kıyı Ötesi Çalışmaları, Yeryuvarı ve İnsan, Şubat, Cilt : 1, Sayı : 1, Ankara, S: 45.
- GÖKDAĞ, T. İ. : 1985, Bitlis-Adilcevaz Arın Ovası Hidrojeolojik Etüd Raporu (yayınlanmamış), D. S. İ., Van.
- GÖNEY, S.-Göyünc, N. : İslâm Ansiklopedisi VAN Maddesi.
- GÜNER, Y. : 1984, Nemrut Yanardağı'nın Jeolojisi, Jeomorfolojisi ve Volkanizmasının Evrimi, Jeomorfoloji Dergisi, Sayı : 12, Ankara, S: 23-65.
- GÜRBÜZ, O. : 1994, VAN Gölü Çevresinin Coğrafyası (Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından), İ. Ü. Sosyal Bilimler Enst. (yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul.
- KEMPE, S.-KHOO, F. AND GÜRLEYİK, Y. : 1978, Hydrography of Lake Van and Its Drainage Area (E. T. Degens, F. Kurtman : The Geology of Lake Van, 1978, Ankara, S: 30-43).
- KÖKSAL, A. : 1976, Güney Anadolu Bölgesi ile Kıbrıs'ın Turizm Coğrafyası, Ankara.

- KÖKSAL, A. : 1973, Doğu Anadolu'nun Turizm Coğrafyasına Dair, A. Ü. D. T. C. F. Coğrafya Araşt. Derg. Sayı: 5-6, Ankara, S: 127-139.
- LAHN, E. : 1946, Van Mintıkası Yer Sarsıntıları Hakkında Not, M. T. A. Dergisi, Sayı : 1/35, Ankara, S: 127.
- MANSEL, A. M. : 1945, Urartu Tarihi ve Medeniyeti, 5. Üniv. Haftası : Van, İstanbul, S: 114.
- ÖZGÜÇ, N. : 1984, Turizm Coğrafyası, İstanbul.
- PAMİR, H. N. : 1945, Van Bölgesinin Jeolojisi, 5. Üniversite Haftası : VAN, İstanbul, S: 44-45.
- PAMİR, H. N. : 1951, Tendürük Dağı (Mount Tendürük), Fen Fak. Mecmuası, Seri B, XVI, İstanbul, S: 85.
- SERGÜN, Ü. : 1975, Uluova. İst. Üniv. Ed. Fak. Yay. No: 2029, Coğr. Enst. Yay. No: 82, İstanbul.
- TARHAN, M. T. : 1980, Urartu Devletinin «Kuruluş» Evresi ve Kurucu Krallardan «Lutipri : Lapturi» Hakkında Yeni Görüşler, A. Araştırmaları Derg. VIII, S. 69.
- TARHAN, M. T. : 1983, The Structure of The Urartian State, Anadolu Araştırmaları Derg. IX, İstanbul, S: 295-310.
- TARHAN, M. TANER-SEVİN, V.-Aşan, B. : Van-Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı Kurtarma Kazısı Onarım ve Çevre Düzeni Çalışmaları, (ANADOLU'DA TÜRK MÜHRÜ, Yayına hazırlayan İ. Nalbantoğlu, Ahlat Kültür Vakfı yayınları, No: 3, Ankara), S: 29-39.
- TUKİN, C. : 1945, Van Bölgesi ve Tarihi Kaynakları, 5. Üniv. Haftası : VAN, İstanbul, S: 253-272.
- TUNCEL, M. : 1975, Göllerimiz, İstanbul.
- TUNCEL, M. : 1992, BİTLİS, DİA, cilt 6, İstanbul, S: 225-228.
- WORLD TOURISM ORGANİZATİON (WTO) : 1996, Compendium of Tourism Statistisc 1990-1994, Madrid.
- YINANÇ, M. H. : 1944, Türkiye Tarihi (Selçuklular Devri), İstanbul.